

De Vierschaer

Historische gegevens bij de fietsroute van heemkundekring De Vierschaer (2023)

1. De Markt met de St. Lambertuskerk te Wouw

Op het marktplein van Wouw zijn naast de Lambertuskerk ook het voormalige gemeentehuis uit 1740 en twee waterpompen uit 1768 te zien.

De oudste vermeldingen van een kerk in het dorp Wouw dateren uit de dertiende eeuw. Pas door documenten uit de veertiende eeuw ontstaat er meer duidelijkheid over het kerkgebouw. In 1947 werden bij een bodemonderzoek delen van deze oude kerk gevonden. Die oude kerk strekte zich niet zo ver oostwaarts uit, als de tegenwoordige. Die uitbreiding, waardoor de bocht in de Bergsestraat ontstond, dateert van latere datum. Het is niet bekend of deze oude kerk ook een toren had. Tussen 1480 en 1490 werd een toren gebouwd, die oorspronkelijk bij de oude kerk aansloot en bij de bouw van de latere kerk gehandhaafd bleef.

In oktober 1581 werd het dorp door de Spaanse legerafdeling van Houtepen bezocht. Ze troffen er niemand aan en staken toen De Bargie op de Markt in brand (Op de plaats waar nu het nieuwe appartementencomplex staat). Het vuur sloeg over naar de andere huizen en de kerk. Toen de bevolking jaren later terugkeerde, werd een afdak boven het koor aangebracht, maar pas in 1611 werd het koor hersteld.

In 1648, bij de Vrede van Munster, werd de kerk overgedragen aan een handvol protestanten. In 1800 ging de kerk weer terug naar de katholieken.

Het koorgestoelte dat in de Tweede Wereldoorlog verloren ging, werd in 1827 in de kerk geplaatst. Dit koorgestoelte was afkomstig uit de abdijkerk van Sint Bernaards te Hemiksem (B). De beelden uit het koorgestoelte waren in 1944 tijdig verwijderd en prijken nu nog steeds in de kerk.

In het begin van de twintigste eeuw werden plannen gemaakt om de kerk te restaureren, maar pas in 1925 werd met de ingrijpende werken begonnen. De plannen waren gemaakt door Jos Cuijpers en de restauratie kwam in 1942 gereed.

Op 27 oktober 1944 werd op last van de Duitse generaal Chill de toren opgeblazen en twee dagen later werd het overblijvende deel van de kerk met fosforgranaten in brand geschoten. Het complete interieur, met uitzondering van de beelden in de koorbanken, ging verloren. Daaronder verschillende waardevolle schilderijen en schitterende altaren.

Na de Tweede Wereldoorlog ging pastoor Theo Wolters voortvarend aan de slag en hij wist het voor elkaar te krijgen, dat de Lambertuskerk met de toren in 1951 opnieuw kon worden ingewijd.

Anno 2023 prijkt de kerk nog in volle glorie in het dorp. In de kerk werd in 1983 een schitterend nieuw orgel van de firma Verschuieren uit Heythuysen geplaatst. Dit orgel vormde het sluitstuk van de herbouw van de kerk. In 2022 werd de toren opnieuw gevoegd, werden kapotte stenen vervangen en kreeg de spits nieuwe leien. Ook de feniks werd gerestaureerd.

2. Kapel in de Kloosterstraat

De kapel van het klooster in de Kloosterstraat is nu onderdeel van een gezondheidscentrum. Tot 2012 was ook heemkundekring De Vierschaer hier gehuisvest.

De geschiedenis van het complex begint in 1848 met de aankoop van grond door zuster Mère Joseph van de congregatie van de Penitenten Recollectinen van de Onbevleete Ontvangenis uit Roosendaal. Pastoor Jacobus Hellemons had al vaak aangedrongen op de komst van een katholieke school en dat gold ook voor zijn voorganger Dominicus Boijen die in 1847 was overleden.

Op de grond werd een kloostertje gebouwd met een burger-, armen-, en bewaarschool. In 1850 namen de eerste zusters er hun intrek in. Later kwam er de kapel bij, een flinke tuin en zelfs een eigen begraafplaats. De bewaarschool diende zowel voor jongens als meisjes. De lagere school was alleen voor de Wouwse meisjes. De jongens gingen tot 1916 naar de openbare school.

In 1900 werd er feest gevierd, omdat de zusters vijftig jaar in Wouw waren. Er werd een feestcomité gevormd met alle notabelen van het dorp. Dat comité haalde 220 gulden op en voor dat bedrag werd een smeedijzeren hek gemaakt dat de toegang tot de speelplaats van de school afsloot. Dat hek staat nu aan de toegangsweg naar de ingang van de kapel en de jaartallen 1850-1900 duiden op het jubileumfeest.

De kapel zelf werd in 1901 gebouwd. Een kort bericht in de krant van 19 december 1901 maakt er melding van: „*Het klooster der zeereerwaarde zusters alhier is met een nieuwe vleugel aan het klooster verrijkt. De werkzaamheden zijn zo goed als afgelopen. Naar men ons uit goede bron meedeelt, is zulks een geschenk van een der eerw. zusters.*”

In de zijgevel van de kapel is nog een ingemetselde steen te zien met het opschrift: Petrus Maria Soffers – Ginneken -1901.

De kapel deed altijd dienst voor missen die door de pastoor of één van de kapelaans werden opgedragen. Jongens uit het dorp mochten dan naar binnen om als misdienaar te assisteren. De zusters kwamen ook in de kapel om de dagelijkse gebeden op te zeggen, te mediteren en voor het Lof.

Toen de onderwijskundige taken steeds meer door leken werden overgenomen en het aantal kloosterzusters terugliep, kwamen steeds meer kamers in het gebouw leeg te staan. Op 1 augustus 1972 vertrokken de laatste zusters uit het klooster. Het gebouw kwam toen in handen van de gemeente. Het kloostercomplex werd uiteindelijk gebruikt als onderkomen voor mensen met een verstandelijke handicap, maar die vertrokken na het gereedkomen van nieuwbouw aan de Klinkert. Vanaf dat moment was er dagopvang voor geestelijke gehandicapten. Een tijdlang was op een deel van de bovenverdieping het baanlozencentrum 'De Til' gevestigd, waar mensen zonder werk toch actief konden zijn met het verrichten van allerlei karweitjes op vrijwillige basis.

In het gebouw werd in 1982, ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van het dorp, een expositie ingericht. Toen werd gesuggereerd om de ruimte ter beschikking te stellen voor culturele doeleinden. In datzelfde jaar werd de Wouwse heemkundekring opgericht en toen die op zoek ging naar een eigen ruimte viel het oog op de kapel.

Het gebouw werd eerst door de gemeente opgeknapt en was vanaf 1994 tot 2012 in gebruik bij de heemkundekring, die het gebouw ook aan andere verenigingen verhuurde. In 2012 moest de vereniging het pand verlaten omdat SDW het zelf wilde gebruiken.

In 2023 is het pand verbouwd tot een gezondheidscentrum.

3. Léon Vermunt

Aan de Julianaweg 13 te Wouwse Plantage is het atelier van kunstenaar Léon Vermunt (Roosendaal 1952) gevestigd. In het weiland rond zijn woning worden regelmatig exposities gehouden, die dan als thema krijgen 'Blij in de wei'.

Léon Vermunt volgde een opleiding aan de Academie voor Beeldende Vorming te Tilburg. Sinds 2001 woont hij in Wouwse Plantage waar hij naast zijn atelier ook een bronsgieterij heeft. Hij giet zijn eigen beelden volgens de cire perdue-methode in brons en soms aluminium. Hij zegt hierover: "Je realiseert je hoe belangrijk het is dat het gietsel door de kunstenaar zelf is gegoten. Als het beeld is afgemaakt en gepatineerd, heeft het zijn eigen handschrift."

Léon Vermunt laat zich in zijn werk inspireren door diverse thema's waaronder de vrouwelijke figuur, het paard en natuurlijke organische vormen. Hij exposeerde in allerlei plaatsen in binnen- en buitenland.

Monumentale opdrachten voerde hij uit voor de gemeenten Roosendaal, Bergen op Zoom, Woensdrecht, Halsteren, Oudenbosch, Steenberg en Wouw.

In 1997 werd hij genomineerd voor de Aluminium Award, in 1997 kreeg hij de Sakko Cultuurprijs Markiezaat Bergen op Zoom, en in 2004 de Gemeentelijke Cultuurprijs Roosendaal.

In de vroegere gemeente Wouw is in elk dorp een beeld van hem te zien. In Wouw in de Pastoor Pottersstraat 'De Wouwse Boer', in Heerle op het kerkplein 'De boerin met het kalf'; in Wouwse Plantage tegenover de basisschool 'De Pinnenrooier' en in Moerstraten op de hoek van de Hellegatsestraat en de Moerstraatseweg 'De Moermakkers'.

4. De Zoom

De Zoom is geen riviertje, maar een moervaart, gegraven voor de afvoer van turf. Er bestaat een misverstand dat Bergen op Zoom zijn naam te danken zou hebben aan deze moervaart, maar niets is minder waar. Hoe oud de moervaart precies is, is niet duidelijk, maar in 1429 had hij een zodanige lengte, dat Ouwervelden werd bereikt. Dit was het turfgebied dat tot de huidige Belgische grens liep. De Zoom had bovendien nog een andere functie en dat was om het gebied rond Bergen op Zoom in geval van belegering onder water te kunnen zetten. Op oude kaarten is dat ook duidelijk te zien. De Zoom was daartoe verbonden met verschillende vennen, zoals het Papengat, het Herels Ven en de Zeezuiper.

Tegenwoordig heeft De Zoom als afwateringskanaal niet veel betekenis meer. In de zomer staat de turfvaart vaak helemaal droog. Opvallend is wel, dat hij nog steeds dwars door de stad Bergen op Zoom loopt. Het begin van de turfvaart ligt op Belgisch grondgebied in het Hemelrijk.

5. Parochie en kerk van Wouwse Plantage

De stichter van de parochie en de kerk van Wouwse Plantage is landgoedeigenaar Constantin Pierre de Caters. In 1870 ontwikkelde hij plannen, maar hij werd van alle kanten tegengewerkt. Hij liet zich daardoor niet uit het veld slaan en in 1871 kwam de eerste kerk gereed. Bisschop Van Genk hield echter zijn poot stijf en stuurde geen priester naar Wouwse Plantage. Ook zijn opvolger mgr. Van Beek was niet genegen mee te werken aan de stichting van een nieuwe parochie. Pas op 9 januari 1876 werd pastoor Theodorus Joannes Ketelaars tot pastoor benoemd. In 1877 werd een nieuwe pastorie gebouwd aan de noordkant van de kerk. In 1891 werd begonnen met de bouw van een nieuwe kerk. Op 9 november 1891 werd de nieuwe kerk ingewijd met een plechtigheid die 4,5 uur duurde! In de kerk werd de H. Nicolaas van Tolentijn aanbeden. Er werden processies en bedevaarten vanuit Bergen op Zoom naar deze heilige gehouden. Deze heilige werd aangeroepen bij ziektes van mens en vee.

Na pastoor Ketelaars kwam pastoor de Jong (1891-1921) en vervolgens pastoor Loonen (1921-1959). In de Tweede Wereldoorlog werd de kerk bij de bevrijding flink beschadigd. Op 25 oktober 1944 werd de kerktoren opgeblazen, waardoor ook het oude gedeelte van de kerk totaal vernield werd. Van het nieuwe gedeelte waren de gewelven ontworcht.

Na de bevrijding werd in het jeugdhuis een noodkerk ingericht. Pas op 15 oktober 1950 was het herstel van de kerk gereed. In 1959 kwam pastoor De Beer (tot 1972) en na hem werd Martinus Opgenoord pastoor. Hij bleef tot de opheffing van de parochie Wouwse Plantage in 1999. Nu is Wouwse Plantage een geloofsgemeenschap die deel uitmaakt van de parochie Onze Lieve Vrouw in het Woud. De toekomst van het kerkgebouw is op dit moment nog onzeker.

6. Het dorp

Het dorp is een typisch voorbeeld van een opzettelijke vestiging. Baron De Caters bepaalde de plaats, niet alleen omdat hij eerst de kerk daar bouwde, maar mede omdat hij een extra brede dorpsstraat aanlegde, die geïnspireerd was op de leien van Antwerpen. Bovendien liet hij er een steenfabriek bouwen, die aan de plaatselijke bevolking werk verschafte.

In 1865 stonden er enkele huizen. In 1871 kwam de kerk, een school en een twaalfstal huizen, dat vormde het begin van het dorp. In 1876 kwam de molen van J. van Tilburg en een bakkerij. Een jaar later vestigde Adriaan van Hooijdonk er een winkel in koloniale waren. De Caters zelf stichtte in 1882 een smederij, die later in particuliere handen overging.

Lang was er ook gesteggel over de naam van het dorp. Een tijdlang heette het gewoon 'Dorp', later 'Nieuwe Dorp' en ineens was er de naam Pindorp. Pas in 1958 werd de naam Pindorp veranderd in Wouwse Plantage. In de volksmond, met name in West-Brabant, is overigens nog steeds sprake van Pindorp en De Pin. Denk maar aan 'De Hel van De Pin'.

Het dorp Wouwse Plantage was altijd een lintbebouwing, langs de weg van Wouw naar Huijbergen. Met een zijstraat richting Zoomvliet, de latere Kerkstraat. Pas in de jaren zestig zijn de eerste voorzichtige uitbreidingsplannen tot stand gekomen. Ook nu nog wordt er slechts mondjesmaat gebouwd.

Het dorp heeft men name een recreatieve uitstraling vanwege het bosgebied, de drie campings en de naburige golfbaan. In de zomer is het vaak extra druk vanwege fietsende en wandelende toeristen.

De bebouwing wordt nog steeds gekenschetst door een langgerekt lint van woningen langs de Plantagebaan. Door de reconstructie van de Plantagebaan merkt menigeen niet meer op, dat de weg hier extra breed is. De uitbreidingsplannen liggen aan weerszijden van de Kerkstraat

7. Kerk van Heerle

In 1601 was Heerle al een eigen parochie met een eigen kerk. In 1602 werd de augustijner monnik Joan van Herzijn als pastoor van Heerle genoemd. In 1609 was Jan Vogel pastoor. Die vertrok echter met de noorderzon en trad daarna op als hervormd predikant in Bergen op Zoom. In 1648 kwam bij de Vrede van Munster de kerk in protestantse handen. De katholieken uit Heerle (dat waren er toen zo'n 300) gingen naar de schuurkerk in Wouw. De dominee had het beslist niet druk: in heel de gemeente woonde maar één hervormd gezin. Wel werden voor de dominee de huwelijken gesloten (ook van katholieken), want dat was door de overheid verplicht gesteld.

De kerk was in 1800 in een slechte staat en in eerste instantie werd het gebouw opgeknapt, maar later werd de toren afgebroken. In 1833 werd Heerle weer een zelfstandige parochie. In 1854 kwam de nieuwe toren gereed waarin een klok werd gehangen. De kerk is toegewijd aan St. Gertrudis van Nijvel.

Met de groei van de parochie moest er ook een nieuwe kerk komen. In 1861 werd de oude kerk afgebroken en op 14 juli 1862 wijdde bisschop J. van Genk de nieuwe kerk in.

De kerk werd in 1924 vergroot door de bouw van een nieuw schip, dwars over de bestaande kerk. Architect was de bekende frater Paul Bellot. In het begin van de 21e eeuw is de parochie van Heerle opgegaan in de fusieparochie Onze Lieve Vrouw in het Woud. In 2006 werd onderzocht of er nog toekomst was voor het kerkgebouw van Heerle en werden plannen ontworpen om in de kerk woningen of een gemeenschapsvoorziening tot stand te brengen. Uiteindelijk werd de kerk verbouwd en kwam er een gemeenschapshuis in en de plaatselijke huisarts vond er een onderkomen.

8. Moerstraten van eigen gemeente naar kleine kern.

Moerstraten was altijd een eigen gemeente met eigen rechtspraak. Daarvoor werd op de hoek van de huidige Hellegatsestraat en de Moerstraatseweg een 'dorpshuis' gebouwd. Dat gebouw had allerlei functies, variërend van gemeentehuis tot rechtbank en van kapel tot herberg.

De gemeente Moerstraten is vrijwel geruisloos opgegaan in de gemeente Wouw. Het keizerlijk decreet van Napoleon van 8 november 1810, hief een groot aantal gemeenten op, waaronder Moerstraten. In november 1810 liet maire (burgemeester) Jan Baptist Adan zijn eerste publicatie uitgaan als 'maire van Wouw en Moerstraten'. Aardig is om te vermelden dat het laatste officiële stuk van de gemeente Moerstraten een acte is tegen loslopende honden.

In 1925 kwam het idee om een eigen parochie te stichten. Smid Jacobus (Ko) Gommeren en agrariër Petrus Elst namen het initiatief. Samen met Cornelius Beyaarts en Adrianus van Akkeren stapten ze naar het bisdom. Op 27 november 1925 was de nieuwe parochie een feit en Christoffel van den Brûle werd tot bouwpastoor benoemd. Op 24 januari 1927 werd de nieuwe kerk ingewijd en was ook de pastorie gereed. In de Tweede Wereldoorlog werd de kerk flink beschadigd en daarna hersteld.

Voor de parochie was het altijd moeilijk om de eindjes aan elkaar te knopen, omdat de kosten op een relatief gering aantal parochianen terecht kwam. De kerk werd toegewijd aan de H. Theresia van Lisieux en deze heilige werd jaarlijks vereerd door een processie die in Bergen op Zoom begon. Voor die verering werd de broederschap van de H. Theresia van het kindje Jezus opgericht.

Inmiddels is het zover dat de kerk van Moerstraten gesloten is en verkocht aan een particulier.

9. Kapel Spellestraat

De kapel aan de Spellestraat werd op 15 augustus 1936 toegewijd aan O.L. Vrouw van Altijddurende Bijstand. Het gebouwtje kwam tot stand op initiatief van pastoor Th. Wolters. De architect van het hoefvormige kapelletje was H.W. Valk uit 's-Hertogenbosch. In het gebouw kwam een Mariabeeld gemaakt door H. Jonkers en het mozaïek werd vervaardigd door Jaan Collette. Het houten beeld werd later gestolen en toen er een nieuw beeld werd geplaatst werd dit 's nachts vernield. Vandaar dat de kapel nu vaak afgesloten is en alleen in de meimaand nog gebruikt wordt. Het kapelletje is omgeven door zes lindebomen. Uit de Tweede Wereldoorlog zijn enkele verhalen bekend met betrekking tot de kapel. Zo hadden de Duitsers mijnen rond het gebouwtje gelegd. Bij de bevrijding werd een Engels rupsvoertuig de lucht in geblazen. Een van de inzittenden zocht bescherming in het kapelletje en werd levend teruggevonden. En dan is er nog het verhaal van de gebroeders Coppens. Twee boeren die het land achter de kapel bebouwden. Onder bescherming van het Mariabeeld zuiverden ze het stuk land van mijnen, door kruipend met een riek, het land om te zetten. De verzameling mijnen werd naast het kapelletje weggelegd zonder dat er iets gebeurde, zo wil het verhaal.

Wouw, 22 juni 2007/juni 2013/augustus 2023

© René Hermans en Frank Schijven.